

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

M 207

Tjänste

Berättelser om lappars uppträdande i svenska bygder jämte sägner och folktro om lappar.

Nedanstående frågor avse förhållanden under senare delen av 1800-talet och förra delen av 1900-talet - alltså traditioner i ännu levande personers minne. Angiv den ungefärliga tidpunkt, som uppgiften avser.

1. Ha lappar infunnit sig på torg och marknadsplatser för att sälja "lappvaror", såsom lappslöjd, hudar, renhorn och andra renprodukter, viltvaror (av hare, fågel etc.)?
2. Vad ha lapparna själva brukat inköpa vid besök på marknad eller i stad? Vad tillbytte de sig från bofasta?
3. Ha lappar kommit till marknad med renar och låtit barn eller vuxna åka efter ren för en mindre avgift? Ha lappar anordnat bröllop för visning (i likhet med en del zigenare)? Ha lappar uppträtt i annan form, t.ex. med dans, eldslukning o.dyl.? Lappar som spelmän?
4. Ha lappar sökt arbete som vallhjon, får-, ko- eller hästskötare? Lön, arbetstider etc.?
5. Ha lappar gått omkring och erbjudit sina tjänster som kittelbotare, förtennare eller (i likhet med tattare och zigenare) som rackare, flåbusar, snöpare? Har socknen haft en "sockenlapp" för dylika förrättningar? Berätta om sockenlappens villkor. Hur har hans tjänster betalats? Vilket socialt anseende ha dessa lappar haft?
6. Ha tiggerlappar uppträtt i bygderna sporadiskt eller mera regelbundet vid vissa årstider? Hur ha de framträtt? Pockande? Förstucket hot om förgöring, sjukdom, olycka? Hur reagerade de bofasta vid lapparnas besök?
7. Vad tänker och tror man annars om lapparna? Att de är trollkunniga? Att de genom utnyttjande av sin trolldomskraft hämnas på dem, som avvisa dem vid deras tiggeri eller eljest reta dem?

8. Känner man till några sägner eller föreställningar berättande att lapparna äro farliga, övernaturliga män (vildlappar) i ett avlägset nordligt land? Att de skjuta med pil och båge, och att man lätt kan råka ut för dessa trollskott (pilar eller andra sändningar), som bringa sjukdom på folk och fä? Har man särskilt trott det vara lappskott eller finnskott, när sjukdomen eller "det onda" kommit på helt oväntat (i form av ryggsnitt, håll, kolik, slag-anfall o.dyl.)? Har man blivit lappskjuten eller finnskjuten? Vilka metoder använde de svenska kuckelmakarna för att bota (skjuta bort) lappskott? Berättas det, att lapparna äro trollkarlar, som: med trollskott strida med sina fiender? Kunna de även själva drabbas av trollskott?

9. Berättas det, att lappgubbarna eller oftare lappkåringarna kunnat liksom häxorna komma farande med virvelvinden, lappilin eller lappkvidin? Ha de förmått ändra vindarnas styrka med sina trollknutar?

10. Troddes lapparna, de nordliga skogsmarkernas folk, ha makt över det vilda? Kunde de, själva förvandlade i fågelgestalt (tjäder, orre etc.), stämma skogsfåglarna till sig och föra dem med sig eller sända dem dit de ville?

11. Hade de makt också över varg och björn och kunde sända dessa mot sina ovänner?

12. Troddes de kunna förvandla andra människor till vargar (varulvar)? Berättas det, att de som objudna och bortvisade bröllopsgäster hämnats genom att förgöra brudpar eller gäster?

13. Berättelser om lappar, som kunnat förvandla sig själva till varg och björn?

14. Har man trott, att de kunnat sända bort föremål genom luften till annan ort?

15. Berättelser om tiggarlappar, som ej fått vad de begärt och hämnats genom trolldom?

16. Har man trott att lappar kunnat upptäcka och "ställa" tjuvar? Har man anlitat lappar härtill?

17. Ha lappar anlitats för att taga reda på bortsprungna kreatur, borttappade föremål o.dyl.?
18. Har man berättat om att lappar lönat vänligt bemötande med att ge kreaturslycka åt gården?
19. Vad berättas om lappar botande folk och få från sjukdom? Hur hade härvid tillgått? Hur lönades lappen?
20. Hur värjde man sig mot lappars trolldom? Hur botades sjukdom eller annat ont som lappar åstadkommit med sin trolldom? Anlitades härtill svenska eller finska kuckelgubbar?
21. Har bygdens ungdom brukat klä ut sig till lappar och "gått jul-lappar", samlande ihop förplägnad till ungdomsfest, danstillställning etc.? Vad menas med fettisdagslappar? Har man härvid härmat lapparnas sätt att uppträda?
22. Har man brukat skrämja olydiga barn för "gammellappen med säcken" eller "bualappen"? Vad har man annars skrämt barn med (busen, sotarn etc.)?
23. Känner man till ord som "lappar", "lappstan" etc. såsom öknamn på folk och orter, som i varje fall numera ej äro att anse som lapska? Finnas skämtsamma rim, nidvers, ordspråk eller ordstäv anspelade på lappar? Byråmsor ("gatretor") innehållande uttryck anspelade på lappar?
24. Har slagsmål mellan lapsk och bofast ungdom förekommit traditionellt? Vad menas med "lappkast"? Hur hånades eller förlöjligades lappar? Har man härmat deras språk och uppträdande?
25. Vilka fel och svagheter har man ansett utmärka lapparna? Vad har man klandrat dem för (såsom folk betraktade)? Vilka förtjänster har man funnit hos det lapska folket? Har man berömt dem för någon egenskap eller färdighet?
26. Känner man till uttrycken "finnlapp", "lappfinne" och vad skall förstås härmed? Har man i äldre folkmål alltid kallat lapparna (sammerna) för "finnar" (finnan) eller har man i alla tider använt benämningen "lapp"? Andra omskrivande benämningar eller öknamn?